

Janovics Mária

KÓDOK ÉS KULTÚRÁK

Codes and Cultures

Kapcsolatok és kibontások. Kód–irodalom–kultúra–régio III. Szerkesztette: Hózsza Éva és Horváth Futó Hargita. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2008

A *Kód–irodalom–kultúra–régio III.* alcímet viselő sorozatban a harmadik kötet a sokféleség, a kultúrák összeköthetőségéről és elkülönítéséről közöl különböző nézőpontokat. Nyolc kutató, Andrić Edit, Bene Annamária, Csányi Erzsébet, Horváth Futó Hargita, Hózsza Éva, Ispánovics Csapó Julianna, Samu János Vilmos, Káich Katalin (projektumvezető) és Silling István publikálta tevékenységének eredményeit.

A kötet első fejezetében, melynek címe: *Anyanyelv és nyelvi performancia*, Silling István *Nyugat-bácskai magyar élőnyelvi szövegek* című dolgozatának eredményeit olvashatjuk. A nyelvészeti vizsgálódás célja a mai nyelvi realizáció és az archaikus nyelvjárási jellegzetességek bemutatása, melyek a helyi kommunikációs eszközt képezik. Az interferencia jelensége mellett a nyelvjárársra jellemző még az archaikus elemek kiszorulása is. A magnetofon-felvételeken rögzített szövegek között bezdáni, kupuszinai, szilágyi, doroszlói és gombosi szöveg is helyet kapott. Kulcsszavak: nyelvjárások, lexikális egységek, élőnyelvi szöveg, nyelvi realizáció, funkcionalitás.

Ebben a fejezetben közli Bene Annamária *Amit a kognitív és kommunikatív kompetenciáról tudnunk kell* című kutatásának eredményeit. Először is leszögezi, hogy bár megtanuljuk a nyelvet beszélni, mégsem tudja a beszélő a gondolkodás eszközeként használni. A Dell Hymes (amerikai antropológus, nyelvész) által meghatározott kommunikatív kompetencia (mint az anyanyelv szerkezetéről alkotott tudatalatti nyelvi ismeret) mellett a nyelv szerkezetét is ismerni kell. Az ehhez hasonló, Skutnabb–Kangas–Toukoma vizsgálatait is olvashatjuk a dolgozatban, mely szerint van különbség a nyelv használata és a nyelvről szerzett ismeretre vonatkozó tudás között. James Cummins két új terminust vezetett be: *Basic Interpersonal Communicative Skills (BICS)* és *Cognitive Academic Language Proficiency (CALP)* fogalmakat. A BICS kifejlődéséhez két évre, míg a CALP kifejlődéséhez öt vagy hét évre van szükség. A dolgozat következő szempontja a kommunikatív és a kognitív kompetencia jelentésének pontosítása. A kognitív szempontból igénytelen, kontextusba ágyazott kommunikatív kompetencia a társalgási, míg a kontextuscökkentett kognitív kompetencia a gondolkodási szintet jelenti. A dolgozat tartalmazza a felsorolt tulajdonságokat

ábrázoló Cummins-féle rácsot, és további pontosításokra, tisztázásokra törekszik. Kulcsszavak: kognitív kompetencia, kommunikatív kompetencia, kognitív folyamatok.

Csányi Erzsébet *Sziveri és a Duna* című dolgozatát is közli a *Szétváltság* című fejezet. A *péterváradhi hidnál alkonyodik* és a *Dunamedencecsont* című versekkel foglalkozó munka a Sziveri-versben történő elmozdulásokat tárgyalja. Mindkét versben meghatározó szerepe, asszociációs köre van a Dunának. Mint a Kárpát-medencéhez kötött földrajzi fogalom, a Duna menti népek, kisebbségek helyzetére reflektál. A Duna folyó képzetkörében az idő-lét, valamint a kozmogónia-mitológia szimbóluma is megjelenik. A versek a múltba és az univerzális közép-európai szintre emelik a verset. A dolgozatban kirajzolódik a zaj, zörej áthatotta versben lappangó ember-folyó viszonylata. Az antropomorfizált tárgyakat előhívó *Dunamedencecsont* az időben fonnyadó, önmagával szembenező lírai ént domborítja ki. Az egyetemes emberi kérdéseket tárgyaló Sziveri-versek az egyén és közösség, egybeolvadás és pusztulás határvonalán helyezkednek el. A kettősség uralta szövegek a profanizált-szent ellentéteit és a deszakralizálódás kérdéseit is felvetik. A végességre utaló vegetálás a kereszténység történetét, a krisztusi szenvedéstörténetet idézi elő. Kulcsszavak: Sziveri, Duna, költői diskurzus.

A *Szétváltság* című fejezet második dolgozata Hózsza Éva *Vizuális identitás a régió viszonyrendszerén innen és túl (Irodalmunk néhány „ingázó” példája)*, *Identitás/vizuális identitás/kultúraközi heterogenitás: kollázs, töredékesség, pillanatkép, szem nélküli tekintet* címet viselő tanulmány a szereplői identitás kérdésköreit tárgyalja. Mivel fontos a posztmodern, kollázsszerű látásmód, a vizsgálódás középpontjába az idegenség helyzete, a régiót elhagyó önazonosság kérdéskörei kerülnek. A dolgozat Herceg János és Balázs Attila szövegeivel foglalkozik. Az uniformiskollázst viselő katona az emlékezés, kulturális emlékezet függvényében álló identitás ambivalens viszonyrendszereit veti fel. A lokális és a mobilis, régióntúli identitás keresése válik szervező elemmé a Hózsza Éva által vizsgált művekben. Kulcsszavak: vizualitás, kollázs, dáridó, pillanatkép, ironia, emigráció, médiumváltás, kortárs tapasztalat, kulturális emlékezet, identitásköziség.

A Samu János Vilmos által írt tanulmány a következő címet viseli: *A metafora mozgása Szentkuthy Miklós Az egyetlen metafora felé című szövegében. (Irodalomtörténeten) kívül/belül*. A dolgozat a Prousthoz, Joyce-hoz mérhető Szentkuthy-szöveg kitarulkozását, láthatóságát, metaforikus működését tárgyalja. A posztavantgárd eljárásokhoz nyúló, korát meghaladó író kuriózumként került a köztudatba. Az idegen szavakkal teli szöveget kapcsolatba kell hozni a hermeneutikával. Az epikai tradíciót elvető, nehezen befogadható szövegvilág saját magát tárgyalja, megfogalmazza a róla szóló beszédet, ahogyan a címe is mutatja: *Az egyetlen metafora felé*. A könyv bejegyzésekből, reflexióból, mű-

elemzésből áll. A számok jelentéktelensége a mathesis logikáját veti el, mely a szöveg alogikus mozgásait indítja el. A dolgozat végén felvetődik a tendencia kérdése: vajon egyetlen metafora felé vagy millió metafora felől egyetlen ember felé közelít a szöveg? Kulcsszavak: hagyomány, kánon, temporalitás parergon.

A kötet harmadik része az *Idegen hang* címet viseli. Andrić Edit tanulmánya, melynek címe *Meša Selimović A Dervis és a halál magyar fordításáról*, a fordításkritikai sorozat egyik dolgozatát képezi. Andrić Edit megjegyzi, hogy a múlt század ötvenes, hatvanas éveiben a multietnikus közösségekben fontos volt az egymás kultúrájának ápolása. Sokszor készültek színvonalatlan fordítások. Olyan eljárásokat használtak, melyek meghaladják a nyelv mindennapi kereteit. Csuka Zoltán Meša Selimović 1966-ban elkészülő művét 1968-ban fordította. Kulcsszavak: fordítás, fordítási műveletek, fordításkritika, interferencia-jelenségek.

A *Szerep és nyilvánosság* című témakörben jelenik meg Káich Katalin *Színjátszásunk és a Színészek Lapja (1883–1918)* című tanulmánya, mely a magyar színháztudomány az abszolutizmus utáni éveit tárgyalja. A megoldáskereső kérdés-köréhez tartozott azoknak a feltételeknek a megteremtése, melyek hozzájárultak a színháztársulatok fejlődéséhez. A közlőként megjelenő, a magyar színháztudomány fontosságát hirdető *Színészek lapjának* első szerkesztője Bényei István volt. Az anyagi csőd fenyegette trükkök életét közlő lap a magyar jelleg megőrzését, a társulatok állomáshelyeit is közli. A dolgozat azoknak a helységeknek a magyar színháztudományát, adatait veszi számba a *Színészek Lapjából*, melyek Bács-Bodrog, Torontál és Temes vármegyébe tartoznak. Betűrendben fel van sorolva a helységek neve, a társulatok igazgatóinak neve és a vendégszereplés éve. Kulcsszavak: *Színészek Lapja*, magyar színháztudomány, a Vajdaság, vándortársulatok, 19/20. század.

E témakörben szerepel Horváth Futó Hargitának *A szenttamási magyar színháztudomány 1920 és 1930 között a vajdasági magyar napilapokban* című dolgozata is. A fényképekkel ellátott munka Szenttamás kulturális, pedagógiai célokkal folytatott színháztudományát tárgyalja. 1919/20-as években kezdtek színdarabokat rendezni a felsőiskolát végzetek, majd bevonták az iparososztályt is. A rendszeressé váló színháztudomány maga után vonta a Polgári Magyar Olvasókör megalakulását. A dolgozat tartalmazza a színházi művek repertóriumát is. Kulcsszavak: színháztudomány, amatőr színháztudomány, Szenttamás, vajdasági magyar napilapok, *Délbácska*, *Reggeli Újság*, *Vajdaság*.

A kötet *Hozzájárás* című részében Ispánovics Csapó Julianna kutatásának eredménye olvasható *Művelődéstörténeti közlemények a jugoszláviai magyar irodalom bibliográfiai füzetekben 1968–1990* címmel. A tanulmány feltérképezi a jugoszláviai magyar irodalom éves bibliográfiai füzetekben három évtizede megjelenő művelődéstörténeti anyagot. Kulcsszavak: művelődéstörténet, jugoszláviai/szerbiai magyar, irodalmi bibliográfia, 1968–1990.

Horváth Futó Hargita *Tankönyvek és jegyzetek a szabadkai tanítóképzőben (1956–1961)* című tanulmánya az 1956 és 1961 között használatban lévő tan-

könyveket, jegyzeteket foglalja össze, melyek információt adnak a Tanítóképző életéről. Kulcsszavak: szabadkai Tanítóképző, Vegyes Magyar Tannyelvű Tanítóképző, tanítóképzés, tankönyvek, jegyzetek, gyűjtemények, kézikönyvek, a diákok jegyzetei, tankönyvszerzők, tantárgyak.